

BIBU

KOKEILLEN KOHTI PAREMPAA DEMOKRATIAA

Opas demokratiakokeiluihin

DEMOS
HELSINKI /

KIRJOITTAJA Julia Jousilahti

TYÖRYHMÄ Julia Jousilahti, Anna Björk, Atte Ojanen, Alekski Neuvonen

Tämä opas on tuotettu osana BIBU Kansalaisuuden kuulut ja kuplat -hanketta (2017–2022.)
Monitieteinen BIBU-konsortio tutkii, kuinka globalisaatio ja yhteiskunnan rakennemuutos
muuttavat kansalaisten osallistumista ja politiikan tekoa Suomessa. Hanketta rahoittaa
Suomen Akatemian yhteydessä toimiva Strategisen tutkimuksen neuvosto.

LUE LISÄÄ bibu.fi

SISÄLTÖ

MIKSI

Miksi demokratia- kokeiluja tarvitaan?

4–9

MITEN

Näin teet onnistuneen demokratiakokeilun

10–11

KÄYTÄNNÖN KOKEMUKSET

Neljä demokratia- kokeilua Suomesta

12–21

OmaStadi **14**

Mustasaaren kansalaisraati **16**

Murrosareena **18**

Tieto kiertoon -ohjelma **20**

Lähteet 12–21

MIKSI DEMOKRATIA- KOEILUJA TARVITAAN?

Demokratia ei pysy pystyssä itsestään, kuten viime vuosien uutiset Yhdysvalloista ja Itä-Euroopasta ovat muistuttaneet. Suomessa demokratia voi hyvin, mutta sitä nakertavat kansalaisten passivoituminen ja huono-osaisten jääminen syrjään päätöksenteosta. Demokratiaa voidaan vahvistaa kehittämällä ja kokeilemalla ja kehittämällä uusia, entistä monipuolisempia ja suurempia osallistumisen tapoja.

5% maailman väestöstä elää täydessä demokratiassa.

(Democracy Index 2017.)

DEMOKRATIA ON KOETUKSELLA. Vielä kymmenen vuotta sitten olisi ollut vaikeaa kuvitella, että Yhdysvaltojen presidentti uhkaa olla hyväksymättä demokraattisen vaalin tulosta. Puhumattakaan siitä, että EU-maiden johtajat keskittävät valtaa omalle hallitukselleen yli parlamentin, heikentävät oikeuslaitoksen itsenäisyyttä, ajavat kansalaisyhteiskuntaa ahtaalle ja pyrkivät ohjaamaan mediaa hallituksen äänitorveksi. Näin on tapahtunut Unkarissa ja Puolassa.

Maailman demokratioiden tilaa seuraavan mittarin, The Economist-lehden Democracy Indexin mukaan demokratioiden pidettävien maiden määrä on vähentynyt viimeisten 15 vuoden aikana. Maailman väestöstä hieman alle puolet elää jonkinlaisessa vajavaisessa demokratiassa (*flawed democracy*) ja vain alle 5 prosenttia täydessä demokratiassa (*full democracy*). (The Economist Intelligence Unit 2017, 3.) Demokratian tulevaisuuden kannalta on erittäin huolestuttavaa, että sekä Euroopassa että Yhdysvalloissa ihmiset ovat menettäneet uskoaan demokratiaan. Tutkimusten mukaan erityisesti nuoret suhtautuvat entistä välinpitämättömämmin demokratiaan poliittisena järjestelmänä, kyynisemmin omiin vaikuttamismahdollisuuksiinsa ja avoimemmin autoritäärisen hallitsijan mahdollisuuteen. (Ks. Foa & Mounk, 2016.)

Suomi on myös Democracy Indexin mukaan yksi maailman harvoista todellisista demokratioista. Hyvään tilanteeseen ei kuitenkaan pidä tuudittautua, sillä kuten Unkarin ja Puolan esimerkki osoittaa, demokratia ei pysy pystyssä itsestään. Suomessa liberaalin demokratian instituutiot, kuten itsenäinen oikeuslaitos, vapaa media ja

vapaat vaalit, voivat hyvin. Demokraattiset instituutiot eivät kuitenkaan kestä, ellei niiden maaperänä ole elinvoimainen kansalaisyhteiskunta – eli ihmiset, jotka ovat kiinnostuneita yhteiskunnallisista asioista ja joilla on halu ja yhdenvertaiset mahdollisuuden osallistua yhteisistä asioista päättämiseen. Näiden vaalimiseen Suomessa pitää nyt tarttua.

Suomalaiset ovat tyytyväisiä, mutta passiivisia kansalaisia

Demokratia voi vertailevien tutkimusten mukaan Suomessa eurooppalaista keskitasoa paremmin, mutta muita Pohjoismaita huonommin. Suomalaiset uskovat vaikutusmahdollisuuksiinsa ja ovat tyytyväisiä demokratian tilaan. Suomalaisten kiinnostus politiikkaa kohtaan on eurooppalaista keskitasoa. Äänestysaktiivisuus on

Demokratian kannalta on huolestuttavaa, että valtaosa suomalaisista olisi valmiita luovuttamaan vallan kansalta asiantuntijoille.

laskenut Suomessa 1980-luvulta alkaen ja on nyt selvästi alhaisempi kuin muissa Pohjoismaissa. (Rapeli & Koskimaa 2020, 426–435).

Suurta syytä huoleen ei siis näyttäisi olevan – ainakaan vielä. Suomalaiset tuntuvat olevan tyytyväisiä demokratiaan, mutta eivät suhtaudu siihen kovin intohimoisesti. Selkeimmin tämä näkyy siinä, että 1990-luvulla syntyneistä suomalaisista enää alle puolet piti vuonna 2017 ehdottoman tärkeänä elää demokratiassa (Ylisalo 2017.)

Valtaosa suomalaisista kannattaa enemmän demokratiaa kuin autoritäarisia johtajia tai sotilasvaltaa. Demokratian kannalta on kuitenkin huolestuttavaa, että valtaosa suomalaisista olisi valmiita luovuttamaan vallan kansalta asiantuntijoille: yli puolet kaikista EVAn arvokyselyyn vuonna 2017 vastanneista ja peräti kaksi kolmasosaa 18–35-vuotiaista pitää parhaana vaihtoehtona sitä, että ”asiantuntijat, ei hallitus, tekevät päätöksiä sen mukaan, mitä pitävät maalle parhaana.” (Ylisalo 2017.)

Osallistumisen tavat ovat sata vuotta vanhoja

Asiantuntijauskon taustalla lienee useita syitä. Hätkähdyttävästi suomalaiset arvioivat poliittisen tietämyksensä erittäin huonoksi – toiseksi huonoimmaksi kaikista eurooppalaisista vastaajista – vaikka politiikkaa koskevien faktojen osaamista mittaavien tutkimusten mukaan suomalaiset tuntevat politiikkaa keskimääräistä paremmin (Rapeli & Koskimaa 2020, 428–429.) Jos omaan ja muiden kansalaisten osaamiseen ei luoteta, kasvaa houkutus antaa asiantuntijoiden päättää. Toisaalta on totta, että pitkälle kehittyneissä, globaaleissa

yhteiskunnissa asiat ovat muuttuneet entistä teknisemmiksi ja monimutkaisemmiksi.

Syytä on kuitenkin myös puolueissa ja poliittisessa järjestelmässä itsessään: ne eivät ole uudistuneet tarpeeksi, kun ympäröivän yhteiskunta on muuttunut. Kun teollisen ajan yhteiskunnallinen luokkajako on purkautunut, ihmisten eivät enää sitoudu yhteen puolueeseen kuten ennen. Nyt puolueet joutuvat voittamaan äänestäjät puolelleen uudestaan joka vaaleissa. Puolueiden keskeinen lupaus onkin, että ne hoitavat yhteisiä asioita tehokkaasti ja

asiantuntevasti. Kansalaisista taas on tullut politiikan seuraajia aktiivisten tekijöiden sijaan. Sen sijaan, että kansalaiset osallistuisivat aktiivisesti yhteiskunnalliseen päätöksentekoon, he ovat kuluttajia, joille myydään ja tuotetaan palveluita. (Mair 2003.)

Osallistumisen instituutiot ovat pitkälti samoja kuin yli sata vuotta sitten, kun nykyisenkaltainen eduskunta aloitti toimintansa. Puolueet ja koko poliittinen järjestelmämme eivät ole kyenneet vakiinaistamaan merkittäviä uusia osallistumisen tapoja, kenties kansalaisaloitetta lukuunottamatta.

Osallistumista ei voi ulkoistaa

Myös kansalaisyhteiskunnassa eli yhdistyksissä ja verkostoissa, joissa kansalaiset edistävät yhdessä itselleen tärkeitä asioita, näkyy passivoitumisen merkkejä. Palkatun ammattimaisen henkilökunnan määrä on kasvanut yhdistyksissä selvästi viime vuosikymmeninä. Kun vuonna 2011 lähes puolet suomalaisista oli tehnyt vapaaehtoistyötä, vuonna 2019 vapaaehtoistyötä tehneitä oli enää runsas viidennes. On toki mahdollista, että osallistuminen vain muuttaa muotoaan, ja yhdistyksien kautta tehty vapaaehtoistyö siirtyy vapaamuotoisiin verkostoihin niin kutsutulle ”neljännelle sektorille.” (Ruuskanen & al. 2020.)

Politiikan ja yhdistysten ammattimaistuminen ei ole yksiselitteisen huono asia, mutta kansalaisten osallistumista ei voi kokonaan ulkoistaa ammattilaisille. Jos kansalaiset jäävät yhteiskunnallisen vaikuttamisen ja päätöksenteon ulkokehälle, heidän osaamisensa, kiinnostuksensa, vaikutusmahdollisuutensa ja lopulta myös luottamus

järjestelmään heikkenevät. Tämä alkaa vähitellen kaivaa maata demokratian alta.

Demokratian kannalta iso haaste on myös se, että yhteiskunnallinen osallistuminen kasautuu Suomessa hyväosaisille. Vahva sosioekonominen eli taloudellinen ja ammatillinen asema lisäävät poliittista aktiivisuutta. Koulutuksen ja varallisuuden tapaan myös äänestämisen tai äänestämättä jättäminen periytyvät.

Tästä voi syntyä vaarallinen kierre, jossa hyväosaiset äänestävät vaaleissa valtaan itsensä kaltaisia edustajia. Vastaavasti heikommassa asemassa olevien ihmisten näkemykset tulevat huonommin esiin, mikä voi ajaa ryhmiä entistä kauemmas toisistaan. Tyytymättömyys ja toivottomuus voivat lisätä populististen ja jopa demokratiaavastaisten liikkeiden kannatusta, kuten maailmalla on jo nähty. (Grönlund & Wass, 2015.)

Demokratiakokeilut uudistavat osallistumisen reittejä

Suomalaisen demokratian elinvoimaa voidaan lisätä kokeilemalla ja kehittämällä uusia, entistä monipuolisempia ja suorempia osallistumismahdollisuuksia, eli demokraattisia innovaatioita. Demokraattiset innovaatiot ovat keinoja, joiden tavoitteena on parantaa ja syventää kansalaisten osallistumista poliittiseen päätöksentekoon. Usein ne ovat suoran osallistumisen tapoja, joissa osallistujat ovat mukana itsenäisinä kansalaisina, eivätkä jonkin ryhmän edustajina. (Elstun & Escobar 2017.)

ERILAISIA DEMOKRATIAKOKEILUITA

Demokratiainnovaatiot voidaan jaotella viiteen kategoriaan:

Monipuoliset, vaaleja tiheämmin toistuvat osallistumismahdollisuudet vahvistavat demokratiaa monin tavoin. Ne voivat parantaa kansalaisten aitoja vaikuttamismahdollisuuksia ja vahvistaa koke-musta siitä, että omalla osallistumisella on väliä. Aktiivinen osallis-tuminen yhteiseen päätöksentekoon lisää kansalaisvaikuttamisessa tarvittavia tietoja ja taitoja sekä vahvistaa tunnetta yhteisöön kuu-lumisesta. Ottamalla kansalaiset suoraan mukaan päätöksentekoon, saadaan tärkeää tietoa ja voidaan tehdä entistä paremmin perustel-tuja ja hyväksytyjä päätöksiä. (Michels 2011.)

Kun osallistumismenetelmä suunnitellaan hyvin, sen avulla voidaan saada mukaan myös niitä, joiden ääni ei yleensä pääse kuuluviin.

1) Mini-publics eli kansalais-foorumit, joihin valitaan arpo-malla edustava otos kansa-laisista keskustelemaan tai päättämään tietystä asiasta.

2) Osallistuva budjetointi, jossa kansalaiset voivat suoraan osallistua päätökseen siitä, miten tietty osa julkista budjet-tia käytetään.

20 % suomalaisista on tehnyt vapaa-ehtoistyötä (2019). Vielä vuonna 2011 luku oli lähes 50 %.

3) Kansanäänestykset ja kansalaisaloitteet ovat keinoja vaikuttaa suuntaantavasti tai sitovasti poliittiseen päätöksentekoon tai lainsäädäntöön, usein kansallisella tasolla.

4) Yhteistoiminnallinen hallinta (*collaborative governance*) viittaa erilaisiin yhteistyön muotoihin kansalaisten, päätöksentekijöiden ja muiden sidosryhmien välillä.

5) Digitaalinen osallistuminen viittaa viestintävälineisiin ja vuorovaikutteisiin alustoihin, joilla kansalaiset ja hallinto voivat olla yhteydessä toisiinsa.

Lähde: Elstub & Escobar 2017.

NÄIN TEET

onnistuneen demokratia- kokeilun

1. Tunnista tarve ja sitoudu kokeiluun.

Onnistunut kokeilu lähtee todellisesta tarpeesta. Kokeilua ei kannata järjestää, jos päätös on jo valmiiksi tehty. Kokeilun aiheena voi olla lähes mikä tahansa yhteiskunnallinen kysymys, mutta aihe pitää päättää etukäteen ja rajata tarkasti.

Valitse kokeilun menetelmät tavoitteen mukaan. Haluatko saada puntaroidun mielipiteen kansalaisraadilta, kerätä uusia ideoita joukkotamalla vai selvittää enemmistön mielipiteen kansanäänestyksellä?

Varmista, että myös kaikki kokeilun toteutuksessa ja tulosten toimeenpanossa mukana olevat ihmiset ovat sitoutuneita kokeiluun ja että he tietävät, miten kokeilun tulokset vaikuttavat heidän työhönsä.

Ole valmis siihen, että kokeilun tulokset ovatkin erilaisia kuin mitä etukäteen oletit tai toivoit. Ole valmis seisomaan tulosten takana ja viestimään niistä julkisesti.

2. Varaa kokeiluun aikaa ja rahaa.

Nimeä kokeilulle selkeä, motivoitunut vastuuhenkilö tai -henkilöt, jotka osaavat fasilitoida eli ohjata ihmisten välistä yhteistyötä. Varaa heille riittävästi työaikaa ja riittävä budjetti. Kokeilun toteuttaminen voi olla kokopäiväinen työ.

Aikaa ja rahaa kuluu esimerkiksi suunnitteluun, tavoitteiden asettamiseen (mahdollisesti yhteistyössä eri kumppaneiden kanssa), markkinointiin ja muuhun osallistujien tavoittamiseen liittyvään työhön, tarvittavien taustatietojen kokoamiseen osallistujille, itse kokeilun järjestämiseen, osallistujien mahdollisiin matkakuluihin ja tarjoiluihin, tulosten dokumentointiin, analysointiin ja jatkokäyttöön sekä tuloksista viestimiseen ja kokeilun arviointiin.

Esimerkiksi Helsingin kaupungin osallistuvan budjetoinnin kokeilun taustatyöhön ja järjestelyihin käytettiin yhtä paljon rahaa kuin mitä kokeilussa jaettiin. Kokeilun budjetti voi vaihdella. Kustannukset usein pienenevät kokemuksen karttuessa, mutta ilman riittäviä resursseja kokeilua ei kannata tehdä.

3. Järjestä yhdenvertaiset mahdollisuudet osallistua.

Usein demokratiakokeiluihin toivotaan mukaan mahdollisimman laajaa tai edustavaa joukkoa. Se ei tapahdu itsestään.

Aloita kutsuprosessi miettimällä, keitä kokeilu koskee ja miksi he voisivat kiinnostua siitä. Yhteiskunnallisella osallistumisella on tapana kasautua niille, jotka ovat jo valmiiksi aktiivisia. Yritä saada mukaan myös niitä, jotka tavallisesti jäävät syrjään.

Mieti, kuka on jo yhteydessä tavoittelemiisi ihmisiin. Tee yhteistyötä esimerkiksi järjestöjen ja asukasyhdistysten kanssa. Rakentavaa yhteiskunnallista dialogia edistävä Erätauko-hanke etsi osallistujia keskustelutilaisuuksiinsa yhdessä kaupungin jalkautuvan sosiaalityön kanssa. Näin keskusteluihin saatiin mukaan vähävaraisia, leipäjonoissa käyviä ihmisiä. Myös satunnaisotanta on yksi keino lisätä moniäänisyyttä.

Takaa kokeilun esteettömyys. Varmista että kokeilusta on saatavilla tietoa riittävän monella kielellä ja ymmärrettävässä muodossa. Huolehdi siitä, että verkossa ja kasvotusten osallistuvilla on yhtä hyvät mahdollisuudet saada tietoa ja vaikuttaa ja että tilat ovat esteettämiä.

Madalla osallistumisen esteitä esimerkiksi maksamalla kokeiluun osallistumisesta palkkio, korvaamalla matkakulut tai tarjoamalla mahdollisuus lastenhoitoon.

4. Kerro tulosten käytöstä selkeästi.

Kunnioita osallistujien aikaa kertomalla läpinäkyvästi ja ymmärrettävästi, mitä kokeilun aikana ja sen jälkeen tapahtuu. Viesti selkeästi:

- mihin osallistumisella voi vaikuttaa ja mihin ei,
- miten ja minä ajankohtina kokeilu etenee,
- miten osallistujien näkemyksiä hyödynnetään,
- mihin olemassa oleviin päätöksentekoprosesseihin kokeilu liittyy,
- kuka käsittelee tulokset ja mihin mennessä,
- miten tuloksista voi kuulla ja missä kanavissa.

Demokratiakokeilun tuloksia ei välttämättä toteuteta sellaisenaan. Oleellista on, että päätöksentekijät perustelevat johdonmukaisesti, miksi kokeilun tuloksia noudatetaan tai ei noudateta. (Aarnisalo & al. 2020.)

Osallistumishankkeiden kenties yleisin sudenkuoppa on, ettei tulosten hyödyntämistä mietitä kunnolla. Tällöin vaarana on näennäisosallistuminen, jonka osallistujat kyllä huomaavat ja joka pahimmillaan aiheuttaa kasvavaa pettymystä demokratiaa kohtaan.

5. Kerää kokeilun opit talteen.

Kokeilun tavoitteena on oppia. Mieti jo etukäteen, miten opit saadaan talteen. Huolellinen dokumentointi on tärkeää, jotta oppeja ja tuloksia voidaan hyödyntää myös myöhemmin.

Ideaalitilanteessa kokeilu on prosessi, jossa on useampi oppimisen kierros. Määritä alussa tavoitteet, joita vasten tuloksia peilataan. Lisäksi jo ennen kokeilua pitää tietää, miten tietoa kerätään, keneltä ja kuka sen tekee. Palautetta voi kerätä osallistujilta, muilta sidosryhmiltä ja kokeilun toteuttajilta.

Koska kokeillaan uutta, kokeilu menee todennäköisesti eri tavalla, kuin alun perin oli suunniteltu. Mieti jo etukäteen, miten ennakoimattomat tuotokset huomataan ja niistä opitaan. Ole valmis muuttamaan kokeilua jo sen aikana, jos kokeilua-setelmasta paljastuu merkittäviä ongelmia.

Arvioi kokeilu sisäisesti, mutta mielellään myös ulkopuolisen tutkijan kanssa.

+1 MITEN KOKEILUSTA VAKIINTUNEEKSI KÄYTÄNNÖKSI?

Miten kokeiluista kasvatetaan vakiintunut käytäntö? Onko organisaatiollasi pitkän aikavälin suunnitelma uusien osallistumismuotojen kehittämiseksi? Miten kokeilu kytkeytyy siihen?

The background features a solid blue color with several large, overlapping circles. Each circle has a gradient from light pink at the top to a darker blue at the bottom, creating a soft, ethereal effect. The circles are positioned in the corners and bottom of the frame, leaving the center clear for the text.

KÄYTÄNNÖN KOKEMUKSET

**NELJÄ DEMOKRATIA-
KOEILUA SUOMESTA**

OMASTADI TOI KAUPUNKILAISILLE SUORAA VALTAA HELSINGISSÄ

OmaStadi on Helsingin kaupungin pysyvä osallistuvan budjetoinnin toimintamalli, jota kehitetään vuosittain kokeillen eteenpäin. Vuosina 2018–2019 kaupunkilaiset saivat päättää, mihin 4,4 miljoonaa euroa kaupungin varoja käytettiin.

MITEN TOIMINTAMALLI PARANTAA DEMOKRATIAA?

Osallistuva budjetointi siirtää valtaa kansalaisille. Suora vaikuttaminen oman elinympäristön konkreettisiin asioihin voi innostaa monia enemmän kuin edustuksellinen demokratia, joka on monesti hitaampaa ja epäselvempää. Omassa lähipiirissä vaikuttaminen voi lisätä halua osallistua muillakin tavoilla ja tasoilla. Osallistuvalla budjetoinnilla on tavoitettu myös niitä, jotka muuten jäävät yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta syrjään. Kunnalle osallistuva budjetointi on myös keino saada lisätietoa kuntalaisten toiveista.

MITÄ TEHTIIN?

Kaupunkilaisilta kerättiin parannusehdotuksia kaupungin toimintaan liittyen niin kaupunkiympäristöön, kulttuuriin ja vapaa-aikaan kuin kasvatukseen, koulutukseen sekä sosiaali- ja terveyspalveluihin. Osallistuva budjetointi käynnistyi ideointivaiheella: kaupunkilaiset osallistuivat ideointitapahtumiin ja tekivät ehdotuksia OmaStadi-palveluun. Suunnitelmavaiheessa

kaupunkilaiset yhdistelivät samankaltaiset ideat ehdotuksiksi. Seuraavaksi kaupunkilaiset ja kaupungin asiantuntijat kehittivät suunnitelmia yhdessä eteenpäin verkkoalustalla sekä yhteishityspäivillä ”OmaStadi-raksoilla”. Kaupunki laati suunnitelmille kustannusarvot.

Ehdotuksista järjestettiin kaikille äänestysvuonna vähintään 12 täyttävälle helsinkiläisille avoin äänestys. Kaupunkilaiset saivat osallistua myös valittujen ideoiden toteutuksen suunnitteluun. Kaupunki viesti ja markkinoi OmaStadia näkyvästi ja tuki osallistumista. Kaupungin eri toimialat antoivat asiantuntemustaan, huolehtivat valittujen ehdotusten toteutuksesta ja viestivät niistä. Hankkeesta tehtiin myös ulkopuolinen arviointi. Kokonaisbudjetti oli 4,4 miljoonaa euroa.

MITÄ TULOKSIA SAATIIN?

Osallistuva budjetointi innosti kaupunkilaisia ja kaupungin asiantuntijoita. OmaStadiin osallistui idean jättäjinä tai äänestäjinä lähes 50 000 helsinkiläistä. OmaStadiin jätettiin 1 273 ehdotusta, joista 44 valittiin toteutettaviksi. Toteutettaviin ideoihin

kuului mm. urbaanien nuotiopaikkojen perustaminen, valittujen koulujen käsityöluokkien avaaminen kaupunkilaisten iltakäyttöön ja koulureittien turvallisuuden parantaminen.

VINKKEJÄ OSALLISTUVAN BUDJETOINNIN TOTEUTUKSEEN:

Osallistuva budjetointi vaatii riittävästi resursseja ja osaamista. Konsepti on joustava. Liikkeelle kannattaa lähteä pienesti, kokeilla ja kehittää toimintaa useamman vuoden ajan. Menetelmä sopii täydentämään muita demokraattisen osallistumisen kanavia, ei korvaamaan niitä.

**50 000
helsinkiläistä
osallistui
äänestykseen
OmaStadin
ideoista.**

LISÄTIETOA

OmaStadin arviointiraportti

bibu.fi/osallistuvan-budjetoinnin-loppuarviointi

Yliopistotutkija Mikko Rask

mikko.rask@helsinki.fi

OmaStadin verkkosivu

omastadi.hel.fi

Stadiluotsi Pauli Salorannan opinnäytetyö Helsingin osallistuvasta

budjetoinnista: urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-202012155169

MUSTASAAREN KANSALAISSRAATI POHJUSTI KANSANÄÄNESTYSTÄ

Mustasaaren kuntaa suunniteltiin liitettäväksi osaksi Vaasaa vuonna 2019. Kuntaliitoksesta järjestettiin neuvoa-antava kansanäänestys, jonka tueksi järjestettiin asiaa puntaroiva kansalaisraati.

MITEN KOKEILU PARANTAA DEMOKRATIAA?

Kansalaisraati on deliberatiivisen eli puntaroivan demokratian menetelmä, joka auttaa harkitsemaan eri näkemyksiä päätöksenteon kohteena olevasta aiheesta. Raati tuottaa tasapuolista ja luotettavaa tietoa päätöksenteon tueksi.

Esimerkiksi kansanäänestyksissä julkinen keskustelu jakautuu helposti ääripäihin. Kansalaiset saattavat kokea, että äänestettävästä asiasta on vaikeaa saada luotettavaa tietoa. Päätäjillä voi myös olla sidonnaisuuksia, jotka estävät tasapuolisen harkinnan päätettävästä asiasta. Kansalaisraati kokoaa tosiasiat ja perustelut keskustellen yhteen julkilausumaksi.

MITÄ KOKEILUSSA TEHTIIN?

Mustasaaren kansalaisraatiin valittiin satunnaisotannalla 21 osallistujaa. Osallistujat valittiin niin, että he edustivat Mustasaaren väestöä pienois-koossa. Osallistujille maksettiin 500 euron korvaus. Mustasaaren kansalaisraadissa seurattiin Healty Democracyn kehittämää kansalaisaloitteiden arviointimenettelyä (Citizens' Initiative Review eli CIR).

Kaksikielinen raati kokoontui kahtena viikonloppuna. Osallistujat kuuluivat asiantuntijoita, saivat tietoa kuntaliitoksesta ja puntaroivat tietoa sekä näkemyksiä ohjatusti pienryhmissä ja yhteiskeskusteluissa. Raadin tehtävä oli arvioida kuntaliitosta koskevien argumenttien luotettavuutta ja oleellisuutta sekä laatia julkilausuma, johon koottiin tärkeimmät tosiasiat kuntaliitoksesta sekä perustelut puolesta ja vastaan. Julkilausuma postitettiin kaikille kunnan äänioikeutetuille, ja sen tavoitteena oli auttaa äänestäjiä tekemään harkittuja äänestyspäätöksiä.

Kokeilun toteuttivat Turun yliopiston ja Åbo Akademin tutkijat osana PALO-tutkimushanketta.

MITÄ TULOKSIA SAATIIN?

Raati piti kuntaliitoksen hyvänä puolena suurempaa ja vahvempaa kuntaa, mutta oli huolissaan ruotsin kielen asemasta ja lähipalveluiden heikkenemisestä. Kansanäänestyksessä enemmistö kuntalaisista vastusti kuntaliitosta, eikä sitä toteutettu.

Kokeilusta tehdyn tutkimuksen mukaan suurin osa kuntalaisista tiesi kansalaisraadoin

julkilausumasta ja piti sitä hyödyllisenä ja luotettavana. Julkilausuma lisäsi kuntalaisten tietoa kuntaliitoksesta, vahvisti heidän tunnettaan kyvystä tehdä harkittu äänestyspäätös ja auttoi heitä pohtimaan kuntaliitosta eri näkökulmista. Myös raadin jäsenet olivat tyytyväisiä puntaroivaan prosessiin ja pitivät sitä puolueettomana.

VINKKEJÄ KOKEILUN TOTEUTUKSEEN:

Keskusteluissa tulee noudattaa puntaroivan demokratian peruseriaatteita, kuten yhdenvertaisuutta ja vastavuoroista kunnioitusta. Osallistujien rekrytointiin ja raadin monimuotoisuuteen tulee kiinnittää erityistä huomiota. Satunnaisotanta takaa sen, että jokaisella kansalaisella on yhtäläinen mahdollisuus tulla kutsutuksi raatiin.

Kansalaisraati on tärkeää toteuttaa puolueettomasti ja avoimesti. Siksi raadin järjestäjien on hyvä olla ulkopuolisia. Mustasaaren raadin toteutukseen osallistui tutkijoiden lisäksi useita palkattuja moderaattoreita.

**Jokaiselle
kansalaisraatiin
osallistuneelle
maksettiin
500 euron
palkkio.**

LISÄTIETOA

Mustasaaren kansalaisraatikokeilu
paloresearch.fi/kansalaisraati

Professori Maija Setälä, Turun yliopisto
majja.setala@utu.fi

MURROSAREENA AUTTAA OHJAAMAAN MUUTOSTA YHDESSÄ

Murrosareena on työkalu, jolla asiantuntijat ja kansalaiset voivat yhdessä ohjata valittua muutosta haluamaansa suuntaan. Kansalaisenergia-areenassa pohdittiin, miten taloyhtiöt voivat tuottaa uusiutuvaa energiaa.

MITEN KOKEILU PARANTAA DEMOKRATIAA?

Yhteiskunnalliset ongelmat ovat monimutkaisia, ja niitä ratkaisemaan tarvitaan monenlaisia toimijoita ja paljon tietoa. Tarvitaan myös uusia tapoja, joilla eri toimijoiden roolit ja osaaminen voidaan tunnistaa ja hyödyntää. Murrosareena on yksi tällaisen niin kutsutun yhteistoiminnallisen hallinnan menetelmä. Se tuo erilaiset toimijat yhteen suuntaamaan muutosta haluttuun suuntaan: keskustelemaan mahdollisuuksista, esteistä ja epävarmuuksista sekä tunnistamaan poliittisia toimia, joilla muutosta voidaan vauhdittaa.

MITÄ KOKEILUSSA TEHTIIN?

EU:n vuonna 2018 muuttunut energialainsäädäntö helpotti kansalaisten osallistumista energiantuotantoon. Siihen, miten EU-direktiiviä sovelletaan kansallisesti Suomessa, liittyy kuitenkin vielä paljon avoimia kysymyksiä ja mahdollisia ristiriitoja.

Taloyhtiöt voivat tuottaa uusiutuvaa sähköä ja lämpöä osana kaupunkien muuttuvaa energiajärjestelmää. Keväällä 2020 toteutettu Kansalaisenergia-areena kokosi yhteen ministeriöiden ja

kuntien edustajia, etujärjestöjä, tiedontuottajia ja aktiivisia kansalaisia. Toimijat pohtivat yhdessä, miten taloyhtiöitä voidaan parhaiten kannustaa energiantuotantoon ja mikä niiden rooli voisi fossiilienergiasta luopumiseen tähtäävässä energiamurroksessa.

Kansalaisenergia-areena oli neljän työpajan sarja. Ensimmäisessä työpajassa kartoitettiin kansalaisten oman energiantuotannon esteitä ja ajureita sekä pohdittiin sopivaa tavoitetasoa. Toisessa työpajassa rakennettiin muutospolkua valittuun tavoitteeseen. Kolmannessa pajassa polkujen oppeja verrattiin keskenään ja niiden ydinviestejä arvioitiin. Viimeisessä pajassa tulokset vedettiin yhteen ja niistä tiivistettiin selkeät viestit eri toimijoille.

MITÄ TULOKSIA SAATIIN?

Työpajoissa tehtyjen muutospolkujen avulla konkretisoitiin sitä, mikä on taloyhtiöiden rooli osana kaupunkien energiajärjestelmän muutosta. Samalla tunnistettiin useita keinoja, joilla taloyhtiöiden muodostamia energiayhteisöjä voidaan

hallinnoida ja joilla niille voidaan tarjota yhteiskunnallista tukea.

VINKKEJÄ KOKEILUN TOTEUTUKSEEN:

Varaa aikaa tavoitteiden määrittelyyn ja tarkentamiseen. Sido kokeilu käynnissä oleviin keskusteluihin ja prosesseihin. Näin lisää kansalaisten kiinnostusta osallistua ja todellisia mahdollisuuksia vaikuttaa. Käytä kvantitatiivista tietoa ja tarkista faktat, joita käytetään keskustelun pohjana. Näin syvennät toimijoiden välistä vuoropuhelua ja parannat kokeilun vaikuttavuutta.

Kansalaisenergia-areena kokosi yhteen ministeriöiden ja kuntien edustajia, etujärjestöjä, tiedontuottajia ja aktiivisia kansalaisia.

LISÄTIETOA

CORE-hankkeen kokeilut

www.collaboration.fi/ratkaisut/kokeilut

Tutkija Jani Lukkarinen

Jani.Lukkarinen@syke.fi

TIETO KIERTOON MALLI OTTAA NUORTEN OSAAMISEN KÄYTTÖÖN YMPÄRISTÖVAIKUTTAMISESSA

Tieto kiertoon -toiminnassa nuoret pääsevät tunnistamaan omaa ja toisten osaamista ja kykyjä. Näin huoli ympäristöstä ympäristöhuoli voi muuttua ympäristöteoiksi.

MITEN KOKEILU PARANTAA DEMOKRATIAA?

Ilmastonmuutoksen ja luonnon monimuotoisuuskadon kaltaiset asiat huolestuttavat useimpia nuoria. Nuoret haluaisivat vaikuttaa niihin, mutta eivät aina tiedä, miten. Tieto kiertoon -toiminnassa nuoret keskustelevat ja etsivät yhdessä vertaisryhmissä tai vapaaehtoisten aikuisten kanssa keinoja vaikuttaa edellä mainittujen kaltaisiin, viheliäisiin ongelmiin. Tiedon kierrättäminen auttaa nuorta tunnistamaan omaa osaamistaan ja löytämään itselle mielekkäitä keinoja ja reittejä vaikuttaa yhteiskunnassa. Toiminta tukee nuoren ympäristökansalaisuutta ja voi auttaa opiskelu- ja urasuunnitelmien teossa.

MITÄ KOKEILUSSA TEHTIIN?

Tieto kiertoon -toiminta on suunnattu erityisesti 15–30-vuotiaille nuorille, mutta myös aikuisille, joita ympäristökysymykset askarruttavat ja jotka haluavat toimia nuorten tukena. ALL-YOUTH -tutkimushanke järjesti Tieto kiertoon -pilottihankkeen vuosina 2019–2020, jonka jälkeen Opinto-keskus Sivis on jalkauttanut toimintaa yhdistys- ja vapaaehtoistoimijoiden keskuudessa.

Parit ja ryhmät tapaavat toiminnan aikana viisi kertaa. Ensimmäisellä kerralla tutustutaan ja laaditaan nuoren osaamisprofiili. Toisella kerralla ideoidaan ja unelmoidaan: Minkälaisia arvoja nuorella on ja minkälaista kestäväää kehitystä hän haluaisi edistää. Sitten tunnistetaan, mitä hyödyllisiä taitoja nuorella on ja mitä voisi kartuttaa. Neljännellä tapaamisella pohditaan konkreettisia keinoja, joilla itselle tärkeisiin asioihin on mahdollista vaikuttaa, esimerkiksi työn tai harrastusten kautta. Lopuksi kerrataan, millaista tietoa onkaan kierrätetty, ja pohditaan, syntyikö onnistumisen kokemuksia muille jaettaviksi.

Tieto kiertoon-toiminta pohjautuu SPR:n kehittämään työelämämentoroinnin malliin. ALL-YOUTH-tutkimushanke on kehittänyt mallia eteenpäin yhdessä kumppaniorganisaatioidensa ja nuorten kanssa.

MITÄ TULOKSIA SAATIIN?

Osallistujien kokemukset olivat positiivisia. Nuoret kokivat saaneensa kannustusta ja työkaluja unelmiensa ja tavoitteidensa saavuttamiseen.

Tietoisuus ympäristövaikuttamisen tavoista lisääntyi, samoin yleiset työelämätaidot. Aikuiset kokivat toiminnan palkitsevana ja kertoivat oppineensa nuorilta enemmän kuin osasivat odottaa.

VINKKEJÄ KOKEILUN TOTEUTUKSEEN:

Lainaus kehittäjäryhmäläiseltä: "Jos ei tee virheitä, ei tee mitään uutta."

**Toimijat saavat
Tieto kierto-
-osaamismerkkin
tunnustukseksi
karttuneesta
osaamisestaan.**

LISÄTIETOA

Tieto kierto- -malli

www.allyouthstn.fi/tieto-kierto-malli

Professori Irmeli Mustalahti

irmeli.mustalahti@uef.fi

LÄHTEET

- AARNISALO, L., JÄSKE, M., KULHA, K., LEINO, M., SETÄLÄ, M. (2020.) Moniäänistä ja perusteltua päätöksentekoa. Punta-roivat kansalaiskeskustelut poliittisten kiistakysymysten ratkaisussa. Haettu 15.1.2021 osoitteesta <https://paloresearch.fi/opas-puntaroivista-kansalaiskeskusteluista-julkaistu/>
- ALHANEN, K. & PERHONIEMI, T. (2017). *Demokraattinen perintömme*. Tampere: Vastapaino.
- BÄCK, M. & CHRISTENSEN, H.S. (2019). Minkälaisia poliittisia osallistujia suomalaiset ovat kansainvälisessä vertailussa? Teoksessa Sami, B., Kestilä-Kekkonen, E.; Wass, H. *Politiikan ilmastonmuutos. Eduskuntavaalitutkimus 2019* (s. 439–457). Helsinki: Oikeusministeriön julkaisuja.
- GRÖNLUND, K. & WASS, H. (2015). Teoksessa Grönlund, K. & Wass, H. *Poliittisen osallistumisen eriytyminen. Eduskuntavaalitutkimus 2015* (s. 177–199.) Helsinki: Oikeusministeriön julkaisuja. Haettu 11.1.2021 osoitteesta https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75240/OMSO_28_2016_Eduskuntavaalitutkimus_2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- The Economist Intelligence Unit (2017.) *Democracy Index 2016. Revenge of "the deplorables." A report by the Economist Intelligence Unit*. Haettu 12.1.2021 osoitteesta <http://www.eiu.com/Handlers/WhitepaperHandler.ashx?fi=Democracy-Index-2016.pdf&mode=wp&campaignid=DemocracyIndex2016>
- ELSTUB, S. & ESCOBAR, O. (2017). *A Typology of Democratic Innovations*. Paper for the Political Studies Association's Annual Conference, 10.4.–12.4. 2017, Glasgow.
- FOA, R. S. & MOUNK, Y. (2016). The Danger of Deconsolidation. *Journal of Democracy*, 27(3), 5–17.
- MICHELS, A. (2011). Innovations in democratic governance: how does citizen participation contribute to a better democracy? *International Review of Administrative Sciences*, 77(2), 275–293.
- MAIR, P. (2013). *Ruling The Void. The Hollowing of Western Democracy*. London: Verso.
- RAPELI, L. & KOSKIMAA, V. (2020). Kansalaisten kiinnittyminen politiikkaan. Teoksessa Sami, B., Kestilä-Kekkonen, E.; Wass, H. *Politiikan ilmastonmuutos. Eduskuntavaalitutkimus 2019* (s. 420–438). Helsinki: Oikeusministeriön julkaisuja.
- RUUSKANEN, P., JOUSILAHTI, J., FAEHNLE, M., KUUSIKKO, K., KUITTINEN, O. VIRTANEN, J., STRÖMBERG., L. (2020.) *Kansalaisyhteiskunnan tila ja tulevaisuus 2020-luvun Suomessa*. Helsinki: Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja.
- YLISALO, J. (2017). *Demokratia ok, muutkin käy. EU-aikana aikuistuneet arvostavat demokratiaa muita vähemmän*. Helsinki: EVA-raportti. Haettu 17.1.2020 osoitteesta https://www.eva.fi/wp-content/uploads/2017/06/eva_raportti_populismi_4_ylisalo.pdf

DEMOS
HELSINKI

Ulkoasu: Kaskas Media
Kansalaisuuden kuulut ja kuplat, 2/2021, ISSN 2669-8080

DEMOKRATIA JA OSALLISTUVA KANSALAISSUUS

TÄMÄ JULKAISU on osa demokratiaa ja osallistuvaa kansalaisuutta tutkivien strategisen tutkimuksen hankkeiden tuottamaa julkaisujen sarjaa. Sarja julkaistaan yhteistyössä oikeusministeriön kanssa ja sitä hyödynnetään Kansallisen demokratiaohjelman 2025 valmistelussa ja toimeenpanossa. Hankkeita rahoittaa Suomen Akatemian yhteydessä toimiva strategisen tutkimuksen neuvosto.

